IMPERATIVELE ȘI PROVOCĂRILE MISIUNII ORTODOXE ACTUALE: CONFRUNTAREA CU SECULARISMUL ȘI RE-DESCOPERIREA DIMENSIUNII LITURGICE A PERSOANEI ȘI A VIEȚII UMANE

Ciprian Streza*

Abstract: The Orthodox Church is first and foremost a liturgical Church. The Eucharistic Liturgy sits at the centre of the Church life, as all the endeavours of the ecclesiastical pleroma stem from the Eucharistic celebration. The Holy Liturgy, the heartbeat of the Orthodox Christian spirituality, dynamizes the Church within Her inner and outer mission in the modern secular world. To overcome the temptations of the modern secularized society, the Christians of the 21st century are called to rediscover their liturgical vocation and the true meaning and power of the Orthodox Worship with all his eschatological, ecclesiological, ascetical and cosmic dimensions and content.

Keywords: Church, Mission, Liturgy, Worship, Secularism

Într-o modernitate a contrastelor puternice, a dezbinărilor profunde, a relativismul individualist, a valorizării excesive a vieții biologice, considerată ca unica formă de împlinire a existenței umane ce se rezumă aproape exclusiv la planul material, într-o lume în care valorile spiritualității creștine sunt tot mai contestate, Biserica este chemată la un nou tip de pastorație. Discursul ei misionar trebuie să fie unul viu, dinamic, relevant pentru omul contemporan, urmărind inițierea lui în tainele vieții viitoare și în gustarea din harul Împărăției cerurilor. În acest sens un rol major revine lucrării pastoral misionare a Bisericii care este chemată la o ieșire din „captivitatea babilonică”

* PhD, Professor, Faculty of Theology “Andrei Șaguna” Sibiu, Romania.

a stereotipurilor, a limbajului sec, a rutinei și a lipsei de relevanță pentru realitățile societății contemporane.

Lumea modernă consumistă se impune și se afirmă tot mai mult în conștiința fiecărei persoane cu o nouă concepție despre lume și viață, care chestionează toate valorile tradiționale creștine și care prin se afirmă prin crearea unor noi curente de opinie total opuse etosului creștin românesc. Noua lume industrializată și excesiv urbanizată își afirmă crezul cu tărie: *believing without belonging*¹, adică descătușarea de orice apartenență la vreo confesiune și refuzul oricărei forme de religie instituționalizată, în favoarea făuririi unei religii proprii este ceea ce va defini religiozitatea omului secolului XXI.

Cei care aderă la această nouă confesiune „neconfesională” sunt cei pe care birocrăția marilor corporații și stresul unei existențe fundamentate doar pe materie, i-a transformat în indivizi anonimi care au uitat și care nu mai au puterea relaționării personale atât față de Dumnezeu cât și față de semenii. Creștinismul presupune tocmai această relaționare personală și de aceea el este din ce în ce mai mult marginalizat și înlocuit cu o pseudo-religie, cu un „creștinism mutant”: „Viața religioasă, remarcă Grace Davie, ca și multe alte trăsături ale societății post-industriale și post-moderne, nu este atât de mult pe cale să dispară cât să sufere mutații majore, căci în mod cert căutarea sacrului va continua, dar în forme cu totul noi mult diferite decât cele ale trecutului...”².

Studii moderne de sociologie arată că ceea ce se petrece din punct de vedere religios în societățile post moderne este un fenomen unic și cu totul nou. Se vorbește tot mai mult despre o „ieșire din religie” dar aceasta nu înseamnă ieșire din credința religioasă, ci ieșirea dintr-o lume în care credința este structurantă, dintr-o lume care este bazată pe ierarhie și pe relații interpersonale. „Ieșirea din

¹ Grace Davie, *Religion in Britain Since 1945: Believing Without Belonging*, Oxford, Basil Blackwell, 1994, p. 226.

² *Ibidem*, p. 198. Autoarea cărții citează o statistică din Marea Britanie care arată că în acea țară doar 60% din populație este nominal creștină, însă doar 14% s-a declarat că aparține unui cult creștin anume (p. 143).

religie reprezintă trecerea într-un univers în care religiile continuă să existe, dar în interiorul unei forme politice și al unei ordini colective pe care nu le mai determină... Ieșirea din religie este, în adâncul ei, preschimbarea vechiului element religios în altceva decât religia... o recompunere de ansamblu a lumii umane prin re-absorbție, o retopire și reelaborare a ceea ce a purtat în ea, milenii la rând, a chipului alterității ei religioase...”³.

Într-o astfel de situație și un astfel de context, Biserica Ortodoxă este chemată să își afirme vocația ei misionară. Pentru a putea fi relevantă și pentru a putea supraviețui într-o societate secularizată și pluralistă, Biserica trebuie mai întâi de toate să se concentreze asupra misiunii interne, adică asupra problemelor cu care creștinii se confruntă în viața lor eclesială dar și socială, fapt care constituie premisa absolut necesară pentru misiunea externă a Bisericii. Astfel, prima etapă în implicarea misionară a creștinilor trebuie să pornească de la conștientizarea problemelor societății post moderne și a celor cu care Biserica se confruntă în contextul globalizării și secularizării actuale. În acest sens, în ceea ce urmează două mari teme vor fi dezbătute și anume: secularismul și criza liturgică a lumii moderne. Liniile directoare ale unei astfel de misiuni interne a Bisericii pot fi găsite în scrierile părintelui Alexander Schmemmann, un valoros cercetător și istoric liturgist și totodată un remarcabil misionar și un exeget al cultului și spiritualității ortodoxe, care de-a lungul vieții sale, trăind într-o varietate de tipare și medii culturale și religioase, a reușit să identifice și să ofere soluții la problemele mari cu care Ortodoxia se confruntă în societățile moderne contemporane. Rezultatele analizelor sale, aplicate contextului european actual, dar și soluțiile propuse de el sunt de o actualitate perenă. Secularismul societății și criza liturgică a Bisericii sunt în opinia marelui liturgist contemporan cele două mari piedici în calea impactului misionar al Ortodoxiei în lumea zilelor noastre.

³ Marcel Gauchet, *Ieșirea din religie. Parcursul laicității*, traducere din limba franceză de Mona Antohi, București, Editura Humanitas, 2006, p.9.

1. Secularismul: o nouă erezie contemporană

Format și consacrat ca teolog al exilului, părintele Schmemmann s-a confruntat în mod direct cu cultura europeană modernă secularizată, caracterizată de ascensiunea pozitivismului și apariția existențialismului, dar și cu creștinismul apusean, aflat într-o criză de identitate profundă datorită depărtării de tradiția Bisericii primare, marele liturgist rus a încercat în scrierile sale sub formă de eseu teologic sau meditații și reflecții subiectiv-personale, să atragă atenția asupra problemelor teologice dogmatice, liturgice și spirituale cu care s-a confruntat Biserica vremii sale. Reflexiile sale sunt extrem de pertinente și extrem de actuale. Problema centrală a fost pentru părintele Schmemmann identificarea unei „căi” a Ortodoxiei „într-o lume radical diferită de cea care a modelat mentalitatea și forma ideilor noastre și toată viața noastră ca Ortodoxie, într-o lume adânc marcată de crize spirituale care dobândesc, cu trecerea anilor, dimensiuni universale?”⁴

Cum ar trebui să fie Ortodoxia într-o astfel de lume a modernității? Primul imperativ misionar este pentru părintele Schmemmann înțelegerea și conștientizarea problemelor pe care secularismul le generează mai întâi în societate și apoi în Biserică. Marele teolog folosește noțiunea de „secularism” ca o categorie critică pentru a descrie cultura apuseană. O cultură seculară este una care a compartimentat și a banalizat religia și nu mai ia Biserica în serios. În timp ce Bisericile mai pot încă să prospere în plan instituțional sau lumesc într-o epocă seculară, criteriile pe care ele se bazează nu sunt cele ale credinței creștine, ci sunt derivate de altundeva, ceea ce dă naștere unui creștinism pur nominal sau formal, sau mai bine spus unui creștinism nou, deviat. Părintele Schmemmann consideră că problema „profundă și amenințătoare” cu care se confruntă Biserica Ortodoxă este „aceea a unei capitulări progresive în favoarea secularizării viziunii despre lume și viață”. „Viziunea

⁴ Alexander Schmemmann, *Biserică, lume, misiune*, traducere din limba engleză de Elena Vințel, Alba Iulia, Editura Reîntregirea, 2006, p. 16.

despre Dumnezeu, om și viață revelată în credința ortodoxă”, redusă în mod deplorabil „la simboluri superficiale, care produc iluzia apartenenței la „credința străbună”, maschează capitularea progresivă a „vieții adevărate” în fața imensei erezii apusene: secularismul; capitulare nu numai a vieții seculare, ci și a vieții Bisericii”⁵.

În ciuda acestei aparente disocieri a secularismului de creștinism, părintele Schmemmann arată că în mod paradoxal secularismul supraviețuiește bazându-se pe concepte derivate la origine din creștinism: „secularismul trebuie, într-adevăr recunoscut ca un fenomen „creștin”, ca urmare a unei revoluții creștine. El poate fi explicat doar în contextul istoriei și punctul lui de plecare îl constituie întâlnirea dintre Atena și Ierusalim”⁶. Marele teolog rus era conștient că secularizarea a apărut ca rezultatul conflictului dintre credințe diferite, nu dintre credință și necredință⁷. De aceea el afirmă că „secularismul este „copilul vitreg” al creștinismului, așa cum sunt, în ultimă instanță, toate ideologiile secularizate care domină astăzi lumea, iar nu – așa cum pretind apostolii apuseni ai acceptării de către creștini a secularismului – un copil legitim. El este o erezie. Erezia însă este întotdeauna deformarea, exagerarea și deci mutilarea a ceva adevărat, afirmarea unei „preferințe” (airesis înseamnă „alegere” în limba greacă), alegerea unui element în dauna celorlalte, spargerea catolicității Adevărului”⁸.

Această „deformare oncologică” a vieții creștine necesită în primul rând o conștientizare din partea Bisericii și discernământ ca „printr-un efort de înțelegere, această nouă erezie să poată fi, în cele din urmă, învinsă de adevăr”⁹.

O dată cu adresarea acestei provocări, părintele Schmemmann se angajează într-un „efort de înțelegere” a secularismului, postulând faptul că secularismul presupune autonomia lumii. Cu alte cuvinte,

⁵ *Ibidem*, p. 24.

⁶ Idem, *Pentru viața lumii*, traducere de pr. prof. dr. Aurel Jivi, București, EIBMBOR, , 2001, p. 139.

⁷ Mircea Platon, *Cine ne scrie istoria?*, Iași, Editura Timpul, 2007, p. 191.

⁸ Pr. Alexander Schmemmann, *Pentru viața lumii...*, p. 157.

⁹ *Ibidem*, p. 158.

secularismul, bazându-se pe dihotomia sacru/secular, exilează sacrul la o singură sferă și astfel neagă caracterul sacramental al întregii lumii. Secularismul nu este antireligios, pentru că el are un „loc” definit pentru religie, dar religiei i se refuză puterea formării unei viziuni integrate asupra lumii. Religia își păstrează un loc relativ nevinovat, deoarece impactul ei asupra tuturor aspectelor vieții este pur și simplu neutralizat. „*Secularistul*” poate să fie chiar o persoană religioasă, care frecventează slujbele Bisericii, „se căsătorește solemn, casa sa este binecuvântată, își îndeplinește obligațiile sale religioase, totul într-o perfectă bună credință”¹⁰. Totuși „obligațiile religioase” ale secularistului nu sunt derivate din credințele mărturisite în Biserică, din „întruparea, moartea, învierea și înălțarea lui Hristos”, ci mai degrabă din alte filosofii de viață care nu au nimic de-a face cu credința Bisericii. Ca exemplu, părintele Schmemmann arată că nu e greu să vezi că multe din valorile cheie aprobate de societate, cum ar fi succesul, siguranța, competiția, poziția socială, belșugul, profitul, prestigiul, ambiția (sub forma succesului echivalat cu bani) sunt în mod direct opuse întregului ethos al Evangheliei. Pentru a elucida definiția dată de el secularismului, părintele Schmemmann îl citează pe teologul biblic Will Herberg¹¹: „America pare să fie în același timp cea mai religioasă și cea mai seculară dintre națiuni... Fiecare aspect al vieții religioase contemporane reflectă acest paradox: secularism pătrunzător în mijlocul unei religiozități crescute... Afluența membrilor în biserici și promptitudinea sporită a americanilor de a se identifica pe ei înșiși în termeni religioși cu siguranță par să stea în contrast cu modul americanilor de a gândi și a simți în legătură cu chestiunile centrale ale credinței pe care o mărturisesc... Ei gândesc și trăiesc în termenii unui cadru al realității și valorii străine de credințele religioase pe care le mărturisesc în același timp”.¹²

¹⁰ Idem, *Problems of Orthodoxy in America. III. The Spiritual Problem*, în “St. Vladimir’s Theological Quarterly”, vol. 9, nr. 4, 1965, p. 173.

¹¹ *Ibidem*, p. 174.

¹² Will Herberg, *Protestant – Catholic – Jew. An Essay in American Religious Sociology*, third edition, The University of Chicago Press, 1983, p. 2-3.

Această nouă religie modernă oferă standarde etice și un sens al confortului de care are nevoie omul contemporan, însă ei nu i se atribuie puterea de a transforma viața. Secularismul accepta și cunoaște existența lui Dumnezeu, însă afirmă în același timp autonomia existenței umane:

„un secularist concepe lumea ca avându-și în sine sensul ei și principiile cunoașterii și acțiunii. El poate, eventual, să-i descopere semnificația în Dumnezeu și Îi poate atribui lui Dumnezeu originea lumii și legile care o guvernează... Cu alte cuvinte, el poate «referi» secularismul său la Dumnezeu și să-l facă «religios» ... Toate acestea nu schimbă cu nimic «secularitatea» fundamentală a viziunii sale despre om și lume, în lume fiind înțeles, experimentat și aplicat în proprii termeni imanenți și pentru propriul scop immanent”¹³.

Lumea este concepută a fi un sfârșit în ea însăși, în așa fel încât în imaginația secularistului epifania divină nu își găsește nici un sens. Astfel, în timp ce religia deține doar un mic „loc” în viață, ea continuă să fie un aliat pentru secularism deoarece abandonează sau lasă lumea „seculară” și profană, „ca total incapabilă de orice comunicare reală cu divinul, de orice transformare și transfigurare reale”¹⁴.

2. Efectele secularismului asupra Bisericii: criza liturgică

Secularismul ca o erezie a lumii moderne este o mare provocare pentru viața Bisericii. Pentru Părintele Schmemmann unul dintre cele mai dureroase „*semne ale vremurilor*” este faptul că Ortodoxia tinde tot mai mult în societatea actuală să își piardă propria ei viziune și identitate, și copleșită de materialismul lumii moderne reușește greu să mai fie „aluatul care să dospească toată frământătura”.

Noua situație creată este numită de marele teolog prin termenul

¹³ Pr. Alexander Schmemmann, *Pentru viața lumii...*, p. 152-153.

¹⁴ *Ibidem*, p. 164.

generic de „criză liturgică”¹⁵ și ea se caracterizează printr-o serie de disfuncții sau anomalii care pot fi astfel sistematizate:

a. Sub influența secularismului cultul Bisericii este redus la un ansamblu de rituri și ceremonii cu o dublă funcție: ca obiect de adorație în sine însuși și pentru satisfacerea unor necesități practice ale credincioșilor. Biserica a devenit astfel o societate de prestări de servicii religioase¹⁶, ea a devenit o funcție a cultului.

b. Slujbele sunt rupte de Liturghie și sunt reduse și schematizate pentru a oferi cât mai facil „ajutorul spiritual” pe care îl cer credincioșii. Cultul nu mai sesizat de credincioși ca o revelare și o realizare a Bisericii și ca un mediu de împărtășire cu Hristos la Cina Împărăției cerurilor ci este perceput adesea dintr-o perspectivă pietistă și individualistă. Criza liturgică bazată pe opoziția dintre cultul public și cel privat a culminat în epoca contemporană într-o acută și gravă criză a vieții bisericești. Astfel, părintele Schmemmann constată că în conștiința credincioșilor distincția între cultul public și cultul privat răspunde doar unor necesități individuale. De pildă, tainele Botezului, Mirungerii și Cununiei, nemaivorbând de celelalte servicii (recviemuri) și de slujbele funerare, au căzut în categoria ceremoniilor private. Această distincție între cultul colectiv și cel privat este generată de o contradicție cu privire la vechiul și fundamentalul concept de «cult creștin», ca act public al Bisericii în care nu este și nu poate fi ceva privat.

c. În interpretarea contemporană a cultului și în special a Liturghiei Părintele Alexander Schmemmann a propus o depășire a simbolismului analogic-istoric redus la o funcție descriptivă a evenimentelor legate de viața Mântuitorului Iisus Hristos prin întoarcerea la viziunea creștinismului primar asupra Liturghiei experiată ca Taină a lumii viitoare, ca Cina de la masa Împărăției¹⁷.

¹⁵ Idem, *Theology and Eucharist*, în “St. Vladimir's Theological Quarterly” 4 (1963), pp. 20-23.

¹⁶ Idem, *Theology and Liturgical Tradition*, în Massey Shepherd (ed.), “Worship in Scripture and Tradition”, Oxford, Oxford University Press, p. 172.

¹⁷ Idem, *Euharistia, Taina Împărăției*, traducere de Pr. Boris Răducanu, Ed. Anastasia, București, 1992, pp. 73-74

În opinia sa, criza liturgică se datorează și unei hermeneutici greșite cu privire la rolul simbolului în cult, care este văzut ca o reprezentare sau o ilustrație sacră¹⁸ având doar o valoare descriptiv-istorică. Simbolul este însă un mod de prezență și de lucrare a lui Dumnezeu în și prin intermediul materiei văzute, a actelor cultice, și de aceea el are o valoare revelatorie, epifanică de a uni pe Dumnezeu cu omul. În acest sens, Liturghia este interpretată ca o serie de lucrări sacramentale, numite Taine prin care omul se unește cu Dumnezeu și participă la viața divină.

d. Pierderea dimensiunii relației personale între membrii Bisericii ceea ce a dus la dispariția parohiei ca și comuniune în Hristos dintre credincioșii. Parohia a devenit o instituție seculară, care este bine organizată și eficientă, dar este „a-liturgică”, ea nu mai are la baza ei împărtășirea de Hristos și nici filantropia creștină primară. Odată cu faptul că Liturghia nu mai pătrunde în totalitatea vieții și nu își mai afirmă menirea de a-l pregăti pe om pentru viața viitoare, Biserica a pierdut abilitatea de a comunica propria sa viziune asupra vieții și devine irelevantă și incapabilă de a schimba lumea dar și de a se apăra în fața ereziei secularismului.

Toate aceste simptome sunt însă mascate de un „*optimism oficial obligatoriu*” arătat în primul rând într-o frenezie faraonică a zidirii de noi locașuri de cult. Părintele Schmemmann vorbește astfel despre o Ortodoxie seculară în care pentru a avea succes pe plan bisericesc se consideră că trebuie „*să construiești biserici mai mari și mai bune și tot felul de facilități, să ții comunitatea ocupată și fericită, să oferi slujbe ordonate, să afirmi constant că Ortodoxia este credința adevărată*”.¹⁹ Biserica suferă și ea ca și societatea o mutație devinind o societate de prestări de servicii religioase, fără a mai afirma cu tărie imperativul schimbării vieții și al pregătirii pentru eshaton. Toate acestea generează un „tragic nominalism, care pătrunde întreaga viață a Bisericii și o împiedică să-și îndeplinească

¹⁸ David W. Fagerberg, *Theologia Prima. What is Liturgical Theology?*, Hillenbrand Books, Chicago/Mundelein, Illinois, 2004, p. 88.

¹⁹ Pr. Alexander Schmemmann, *Problems of Orthodoxy in America: III. The Spiritual Problem....*, p. 171.

misiunea esențială, sarcina de a judeca, evalua, inspira, schimba și transforma toată viața omului, de a genera acea tensiune creativă între ea și lume, care o transformă în „sarea pământului”²⁰.

Marele liturgist rus atrage atenția că nici clerul nu este în nici un caz imun la secularismul cultural pătrunzător și poate fi primul care propagă filozofia secularistă a religiei. Tendința ușoară de a pune accentul pe criteriile externe rezultă într-o reducere a Ortodoxiei: „la o canonicitate formală sau la corectitudine liturgică externă sau în final la succes ca atare”²¹. În general mireni pun accentul pe criterii exterioare, socotind că modul ortodox de viață cere frecventarea regulată a slujbelor, păstrarea unui minimum de reguli externe, contribuția financiară față de Biserică, pe scurt o viață care constă în principal din îndeplinirea datoriilor religioase formale ale unei persoane. Religia este înțeleasă „în termenii unor „tabuuri” sacre, prescripții și obligații legale, corectitudine rituală și „validitate” canonică”²².

Când Ortodoxiei i se ignoră puterea de a transforma în mod real o persoană din interior, atunci ea ușor este cuprinsă de o logică seculară pe care Pr. Schmemmann o denunță cu următoarele cuvinte: „cineva nu poate fi ortodox în Biserică și „secularist” în viață. Mai degrabă sau mai târziu va deveni secularist și în Biserică”²³. Biserica Ortodoxă devine într-o societate seculară o „*Biserică de duminică*”. Viața liturgică care este limitată la duminici și alte câteva zile obligatorii, cum ar fi Crăciunul sau Paștile, este simptomatică pentru declinul sau căderea din pietatea liturgică, care odinioară intervenea mult mai vital în alcătuirea și desfășurarea vieții de zi cu zi. „Sărbătorile și ajunurile lor, „tristețea strălucitoare” a slujbelor Postului, frumusețea cerească unică a ciclului mariologic, căldura, comemorarea aproape personală a sfinților, crescendo-ul prelung și

²⁰ Idem, *Biserică, lume, misiune...*, p. 25.

²¹ Idem, *Problems of Orthodoxy in America. III. The Spiritual Problem...*, p. 175.

²² Idem, *Pentru viața lumii*, p. 161.

²³ Idem, *Problems of Orthodoxy in America. III. The Spiritual Problem...*, p. 176.

solemn al Săptămânii Mari – toate acestea sunt virtual absente din viața liturgică reală”²⁴.

La nivelul parohiei un exemplu foarte practic al acestei pierderi este reflectat în administrarea Bisericii²⁵. Dacă „conținutul” administrării Bisericii înseamnă a veghea la succesul material al parohiei, de ce ar trebui ca un preot să fie mai competent decât un grup de profesioniști? Părintele Schmemmann observă că această chestiune arată faptul că atât clerul, cât și mirenii au acceptat ideile seculare de administrație. Ce înțelege părintele Schmemmann prin aceasta? El afirmă că acest sector al vieții Bisericii, administrația și management-ul economic, văzut în termeni strict seculari, nu a fost relaționat cu scopul Bisericii așa cum este revelat în Liturghie. De exemplu, banii și ofranda rămân fără legătură cu Euharistia și Euharistia cu întreaga viață. Totuși este datoria preotului să transforme ofranda sau darul într-un act religios, deoarece „el oferă jertfa Bisericii lui Dumnezeu”²⁶.

Totuși părintele Schmemmann afirmă că parohia așa cum există ea astăzi, cu „*funcționari, decizii, finanțe, proprietăți, datorii, întâlniri, alegeri etc.*” este mai degrabă un fenomen recent. Ceea ce creștinul ortodox consideră astăzi ca fiind normativ în Biserică, nu a fost perceput întotdeauna astfel. Timp de secole Biserica a fost centrul religios al unei mai mult sau mai puține „naturale” comunități a unui sat sau al unui district al unui oraș. „În interiorul acestei comunități Biserica nu avea alte funcții, ci doar aceea de a face în mod literal pe Hristos prezent: în predică, sacrameinte, cult, educație – și de a face viața enoriașilor ca și creștini pătrunsă de Hristos, atât cât este posibil”²⁷. Rolul primordial al parohiei era exclusiv euharistic, la momentul apariției acestei forme de organizare bisericească ea constituind „*produsul unei nevoi*” determinate atât de creșterea bruscă a numărului creștinilor, cât și de necesitatea

²⁴ Idem, *Problems of Orthodoxy in America. II. The Liturgical Problem*, în “St. Vladimir's Theological Quarterly”, vol. 8, nr. 4, 1964, p. 164.

²⁵ *Ibidem*, p. 174.

²⁶ *Ibidem*.

²⁷ *Ibidem*, p. 182.

săvârșirii permanente a Euharistiei în condițiile în care episcopii nu mai puteau face față situațiilor existente. Evoluția și dezvoltarea ulterioară a sistemului bisericesc parohial nu s-a îndepărtat în esență de această caracteristică și funcție a sa, doar perceperea sa de către credincioși (de multe ori chiar și de către clerici) s-a modificat. „Comuniunea în Hristos” ca și particularitate a parohiei a rămas validă. „În tradiția ortodoxă parohia există în lume nu ca o corporație religioasă pentru dirijarea și realizarea unor forme și convenții religioase, ci ca o comunitate integrală, independentă și neinfluențată de societățile lumești, de viața și scopurile lor. Fiindcă parohia ca Biserică „într-un loc” își are propria ei viață, propriul ei scop”²⁸.

În concepția părintelui Schmemmann „organizația parohială” a înlocuit Biserica. Clerul și mirenii sunt în mod ironic parte a unui sistem pe care ei înșiși l-au creat: „ei sunt literal zdrobiți de o construcție în care ei au investit atât de mult din energia, sufletul și dragostea lor”²⁹. Dat fiind faptul că în interiorul parohiei există un eșec în a încorpora viziunea ortodoxă despre lume, care este transmisă în Liturghie, cu atât mai mult va fi dificil ca aceasta să aibă vreun impact asupra altor aspecte ale vieții de familie, profesiei, educației și recreerii. Liturghia a devenit „o mașină neconectată la roți, care produce o energie care nicăieri nu devine mișcare, lumină sau căldură”³⁰. Părintele Schmemmann rezumă astfel transformarea care a avut loc în înțelegerea fundamentală a Liturghiei:

„chestiunea care stă la baza întregii experiențe liturgice a Ortodoxiei, «ce descoperă aceasta în legătură cu mine și viața mea, ce înseamnă aceasta pentru activitatea mea și relația mea cu oamenii, natura și timpul», este înlocuită puțin câte puțin de o chestiune complet diferită: «cât de mult din Liturghie este nevoie pentru a mă pune pe mine într-o «stare (poziție) bună»? Și unde religia devine o problemă de obligație și de bunăstare,

²⁸ Pr. Gheorgheos Metallinos, *Parohia – Hristos în mijlocul nostru*, traducere de pr. Prof. Ioan I. Ică, Editura Deisis, Sibiu, 2004, p. 39.

²⁹ *Ibidem*, p. 186.

³⁰ Idem, *Problems of Orthodoxy in America. II. The Liturgical Problem...*, p. 175.

inevitabil toate chestiunile privind practicile «bune» și «rele» dobândesc un fel de independență față de implicațiile lor morale, existențiale, cu adevărat religioase”³¹.

Ceea ce încă de la început era rodul real al Liturghiei, adică „amestecul unic de bucurie și pocăință”, care provoacă și transformă întreaga viață a unei persoane, acum este absent. Din punct de vedere strict formal „Liturghia este încă centrul vieții Bisericii, indiscutabil și necontestat. Dar de fapt este un centru fără periferie, o inimă fără nici un control asupra circulației sângelui, un foc fără nimic de purificat și consumat, deoarece acea viață care trebuie cuprinsă de ea a fost satisfăcută cu ea însăși și a ales alte lumini care să o ghideze și să-i dea formă”³².

Pierderea relevanței Liturghiei pentru viața noastră actuală a afectat de asemenea și raportarea persoanei ortodoxe la păcat. Înțelegerea păcatului nu mai este înrădăcinată într-o „viziune totală a vieții descoperită în cult, ci altundeva – în „bunul simț”, regula de aur, idealul moderației...”³³. Părintele Schmemmann afirmă că în trecut creștinul ortodox nu era mai moral, dar „cel puțin el știa că este un păcătos”³⁴. Dacă cineva crede că opusul păcatului este urmarea unui set de reguli și obligații impuse de vreo autoritate bisericească mai mare, atunci nu va reuși să înțeleagă rădăcinile mai adânci ale păcatului ca mod de viață, ca orientare, o existență înaintea faptelor. Din acest motiv „este, într-adevăr, mult mai ușor să trăiești și să respiri în cadrul unor distincții clare între sacru și profan, natural și supranatural, pur și simplu; este ușor să înțelegi religia în termenii unor «tabuuri» sacre, prescripții și obligații legale, corectitudine rituală și «validitate» canonică”³⁵.

În fața secularismului societății moderne, părintele Schmemmann afirmă că Ortodoxia a răspuns în două moduri mutual

³¹ *Ibidem*.

³² *Ibidem*.

³³ *Ibidem*, p. 165.

³⁴ *Ibidem*.

³⁵ *Idem, Pentru viața lumii*, p. 161.

exclusive: pe de o parte prin negativismul pesimist al „profetului super-ortodox al destinului apocaliptic” și, pe de altă parte, prin „pozitivismul optimist al apuseanului entuziast al creștinismului secular”³⁶. Prima abordare include pe cei care resping „europenizarea” Ortodoxiei, în timp ce a doua abordare renunță la mult din Ortodoxie „în numele integrării europene”. Superortodoxul se retrage într-un „trecut creat artificial” și crede că numai printr-o astfel de retragere poate Biserica să-și păstreze credința în fața apostaziei. Acești ortodocși conservativi în mod profund sunt atașați de tot ceea ce este acoperit de strălucirea, slava pravoslavnică a trecutului fără a încerca o înțelegere a provocărilor prezentului. Cealaltă categorie de creștini deschiși modernității nu fac decât să mărturisească predarea lor totală în fața secularismului contemporan.

Părintele Schmemmann susține că ambele grupuri fac astfel dovada faptului că nu înțeleg menirea adevărată a Ortodoxiei care trebuie să fie „într-o tensiune creativă cu lumea în care trăiește”³⁷, care trebuie să chestioneze toate „valorile” și modurile de viață ale lumii și să le reevalueze și să le schimbe, punându-le în raport cu Adevărul Absolut descoperit în Biserică³⁸. Părintele Schmemmann consideră că ceea ce este nevoie să facem nu înseamnă nici să acceptăm, nici să respingem lumea în care trăim, ci pur și simplu să o înfruntăm ca și creștini ortodocși. A înfrunta lumea înseamnă a lega întregul vieții noastre de credință (a pune întregul vieții noastre în raport cu credința):

„ideea centrală și atotcuprinzătoare și inspirația Ortodoxiei că întreaga viață nu numai că aparține lui Dumnezeu, ci trebuie făcută asemenea cu Dumnezeu și centrată în jurul lui Dumnezeu, transformată în comuniune cu Dumnezeu și, astfel nici un „sector” al activității și creativității umane, fie cel mai „secular” sau „profan”, nu poate fi neutru, nici incapabil de a fi sanctificat, i.e. transformat în comuniune cu Dumnezeu”³⁹.

³⁶ *Ibidem*, p. 160.

³⁷ *Idem*, *Problems of Orthodoxy in America. II. The Liturgical Problem*, p. 184.

³⁸ *Ibidem*.

³⁹ *Ibidem*, p. 173.

Astfel Ortodoxia revendică necesitatea unui mod de viață atotcuprinzător, o „*viziune totală și cuprinzătoare asupra lumii*”⁴⁰.

3. Redescoperirea dimensiunii liturgice a persoanei și existenței umane – soluția pentru depășirea efectelor secularismului și pentru ieșirea din criza liturgică contemporană

Părintele Schmemmann consideră că unica soluție pentru depășirea tuturor problemelor generate de pătrunderea secularismului în societatea contemporană dar și în Biserică este revenirea la viețuirea și credința creștinilor primelor veacuri pentru care cel mai important eveniment al existenței lor cotidiene era participarea la Jertfa Euharistică. În opinia sa, prin Sfânta Liturghie, Biserica se afirmă ca Trup al lui Hristos și ca Taină a Împărăției cerurilor și tot prin ea Hristos îi unește cu Sine pe toți în misiunea, jertfa și învierea Lui, de aceea Sfânta Liturghie este și locul prin excelență unde creștinii se pregătesc pentru misiune. Căci a fi în comuniune cu Hristos cel răstignit și înviat înseamnă a fi pătruns de iubirea lui față de lumea pentru mântuirea căreia El și-a dat viața și a te angaja în slujba înfăptuirii Împărăției lui Dumnezeu.

Secularizarea vieții bisericești a generat o rupere a Euharistiei de celelalte Taine, o denaturare a caracterului eshatologic al cultului și o exagerare a simbolismului și a formelor externe ale slujbelor bisericești. Pentru a ieși din această situație, pentru ca Ortodoxia să își găsească din nou avântul ei misionar și pentru ca ea să devină din nou „calea spre Împărăție”, Părintele Schmemmann propune următoarele soluții:

1. Sfânta Liturghie trebuie să fie Taina Bisericii prin excelență - prin care se realizează și se desăvârșește Biserica și prin care credincioșii participă real la Cina euharistică a Împărăției cerurilor. Biserica se manifestă și realizează prin Taina Sfintei Euharistii, dar ea are și un rol misionar: acela de a se extinde în lume și de a

⁴⁰ *Ibidem.*

cuprinde în mod real și actual întreaga umanitate în trupul mistic al lui Hristos Sfânta Liturghie nu trebuie să sufere o instrumentalizare seculară care o transformă într-un mijloc de rezolvare a unor necesități materiale și spirituale ale credincioșilor.

2. Sfânta Euharistie trebuie să fie din nou legată de toate Sfintele Taine ale Bisericii fiind împlinirea și încoronarea lor;

3. Depășirea în interpretarea cultului și a Liturghiei a simbolismului analogic-istoric redus la o funcție descriptivă a evenimentelor legate de viața Mântuitorului Iisus Hristos prin întoarcerea la viziunea creștinismului primar asupra Liturghiei experimentată ca Taină a lumii viitoare, ca Cina de la masa Împărăției.

3. Biserica trebuie să fie percepută de toți credincioșii ca fiind Taina divino-umană în care elementul uman compus din clerici și laici constituie o structură dialogică bazată pe conslujire (adunarea euharistică, rugăciunile sunt rostite la plural, dialogul liturgic dintre preot și credincioși, și revenirea la unele practici din Biserica primară: sărutarea păcii - aducerea și oferirea darurilor de credincioși);

4. Pentru ca Sfânta Liturghie să-și poată atinge cu adevărat scopul ei este nevoie să se revină la practica veche a rostirii rugăciunilor preotului cu glas tare; să fie urmărită prin cateheze înțelegerea corectă de către preoți și credincioși a Liturghiei ca Taină a Împărăției cerurilor, să fie promovată participarea prin implicare a tuturor credincioșilor în săvârșirea Sfintei Liturghii, prin aducerea darurilor, prin cântările liturgice și în final prin împărtășirea euharistică „cu cugetul curat”; să fie adăugată la această împărtășire euharistică și împărtășirea duhovnicească de Hristos prin virtuți și rugăciune, prin care credincioșii pot conștientiza și simți prezența lui Hristos.

5. Redescoperirea dimensiunii social umane a Sfintei Liturghii. Unirea cu Hristos și unirea cu săracii sunt două aspecte ale unei unice realități. Milostenia este atât criteriu de acces la Taina Sfintei Euharistii cât și consecință a împărtășirii cu Trupul lui Hristos. Unirea cu Hristos este intrarea într-un mod de viață caracterizat de logica dăruirii de Sine a altruismului creștin dar și a

mărturisirii adevărului Evangheliei lui Hristos.

Individualismul, ca egoism al lumii seculare moderne și Euharistia se exclud reciproc. În general se subliniază ideea unei continuități dintre Liturghie și viața cotidiană, dar sintagma Liturghie după Liturghie riscă să păstreze tragică separare între două compartimente ale modului de viață creștin și anume viața liturgică și viața socială a Bisericii.

Socialul și Liturgicul trebuie să alcătuiască o unitate între ele iar în acest sens trebuie să fie înțeleasă și interpretată expresia: „Liturghie după Liturghie”. Nu există decât o singură Liturghie, o singură participare la iubirea Sfintei Treimi, un singur dialog de iubire între Dumnezeu și om care cuprinde toate aspectele vieții noastre și un singur imperativ al mărturisirii adevărului Evangheliei. Așadar, toate actele vieții pământești nu reprezintă o faptă bună oarecare, una dintre multele pe care săvârșindu-le ne câștigăm vreun merit sau o vrednicie înaintea lui Dumnezeu, ci ea este însușirea și gustarea vieții celei noi a lui Hristos, care ne preschimbă și ne prefăce ontologic pe fiecare din noi. Intrat în acest circuit al iubirii jertfelnice al Sfintei Treimi omul simte că toate sunt daruri și că ele trebuie întoarse Dăruitorului și înțelege prin smerenie că nu face nimic altceva decât „ceea ce este dator să facă” (Luca 17,10).

Concluzii

Contextul religios, cultural, social și istoric actual cere imperios ca Ortodoxia să fie fermentul din mijlocul lumii care „să dospească toată frământătura”. Provocările modernității sunt majore și se răsfrâng pe toate palierele vieții și în toate domeniile de activitate. Ele cer o renaștere a Teologiei ortodoxe, singura care poate da răspunsurile ultime la problemele majore cu care se confruntă societatea modernă consumistă. De aceea Teologia trebuie să aleagă calea înnoirii patristice și liturgice, trăind din duhul Tradiției apostolice și explicându-l într-un mod adaptat cerințelor vremii.

În lumea actuală marcată de pluralismul și democrația

egoismului și a afirmării umanismului, Teologiei liturgice îi revine o sarcină misionară dificilă: Dacă Sfânta Liturghie devine sursa a toată teologhisirea dar și a vieții individuale a fiecărui creștin, atunci răspunsul Bisericii la toate problemele modernității va fi unul viu, profund, personal și relevant. Teologia care nu are ca izvor Liturghia și nu are imprimată în ea experiența personală ca rodire a vorbirii cu Dumnezeu riscă extremele scolasticismului (dogmatic), ale ritualismului (liturgic), sau ale formalismului (etic). Criza profundă a societății moderne poate fi depășită doar printr-o revigorare a Teologiei prin orientarea și centrarea ei pe viața liturgică a Bisericii. Doar astfel discursul teologic modern poate deveni unul pastoral, mistic și relevant pentru omul secolului al XXI-lea.

Bibliografie

1. Davie, Grace, *Religion in Britain Since 1945: Believing Without Belonging*, Oxford, Basil Blackwell, 1994.
2. Fagerberg, David W., *Theologia Prima. What is Liturgical Theology?*, Illinois Hillenbrand Books, Chicago/Mundelein, 2004.
3. Gauchet, Marcel, *Ieșirea din religie. Parcurusul laicității*, traducere din limba franceză de Mona Antohi, București, Editura Humanitas, 2006.
4. Herberg, Will, *Protestant – Catholic – Jew. An Essay in American Religious Sociology*, third edition, The University of Chicago Press, 1983.
5. Metallinos, Gheorghios, *Parohia – Hristos în mijlocul nostru*, traducere de pr. Prof. Ioan I. Ică, Sibiu, Editura Deisis, 2004.
6. Platon, Mircea, *Cine ne scrie istoria?*, Iași, Editura Timpul, 2007.
7. Schmemann, Alexander *Biserică, lume, misiune*, traducere din limba engleză de Elena Vințeler, Alba Iulia, Editura Reîntregirea, 2006.
8. Idem, *Pentru viața lumii*, traducere de pr. prof. dr. Aurel Jivi, București, EIBMBOR, 2001.
9. Idem, *Problems of Orthodoxy in America. II. The Liturgical Problem*, în “St. Vladimir's Theological Quarterly”, vol. 8, nr. 4, 1964, pp. 164-185.
10. Idem, *Problems of Orthodoxy in America. III. The Spiritual Problem*, în “St. Vladimir's Theological Quarterly”, vol. 9, nr. 4, 1965, pp. 171-193.
11. Idem, *Theology and Eucharist*, în “St. Vladimir's Theological Quarterly” 4 (1963), pp. 20-23.

12. Idem, *Theology and Liturgical Tradition*, în Massey Shepherd (ed.), "Worship in Scripture and Tradition", Oxford, Oxford University Press, pp. 165-178
13. Idem, *Euharistia, Taina Impărăției*, traducere de Pr. Boris Răducanu, București, Ed. Anastasia, 1992.